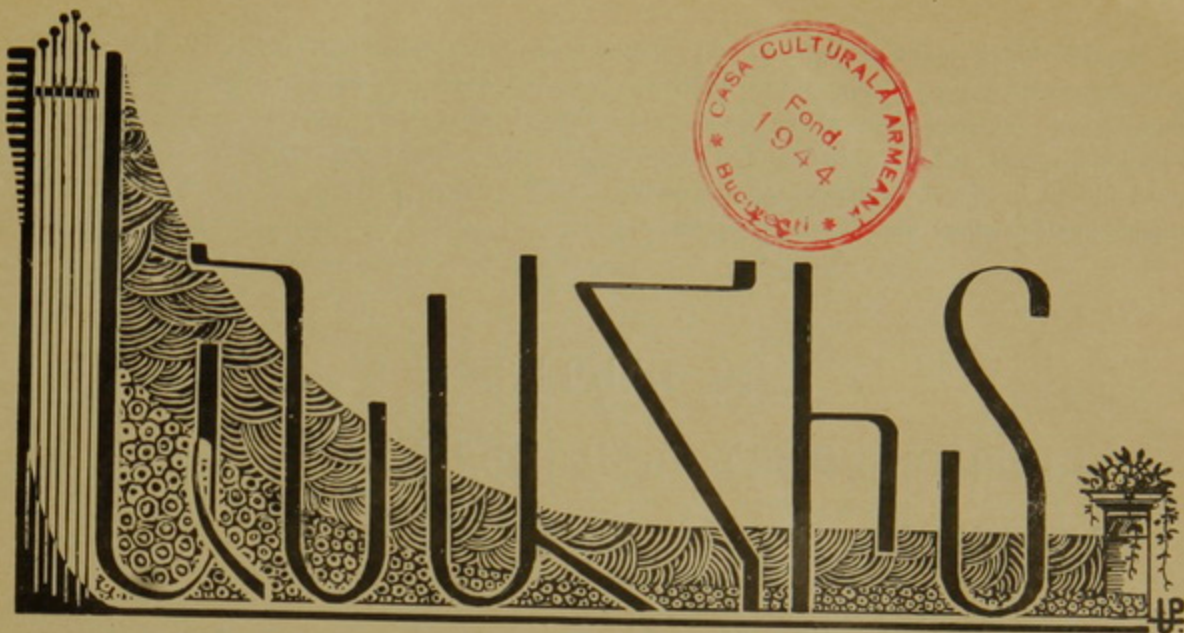

Լ. ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 5 - 6

ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ՅՈՒԼԻՍ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1937

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ՄԷԿ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻԻՆԸ

Քանի մը տարի առաջ Պոլսէն Կոմիտաս-
եան Յանձնաժողովին ղրկուած ձեռագիրներուն
մէջ, «Հայ Գեղջուկ Երաժշտութեան» նուիր-
ուած անուարտ ուսումնասիրութեան բնագի-
րը պարունակող տետրակներէն զատ, կար-
նաւ «Հայ Եկեղեցւոյ առօրեայութեան նշան-
ներուն» վրայ Կոմիտաս վարդապետի Փարիզ
1914ի գարնան կարդացած մէկ բանախօսու-
թիւնը: Վարդապետը զայն գրած էր հայերէն
եւ բարեկամ մը (չեմ յիշեր ով) թարգմանած
էր զայն ֆրանսերէն: Բնագիրը մեզի չէ հա-
սած, այլ այդ ֆրանսերէն թարգմանութիւնը
միայն: Ատոր հետ, Յանձնաժողովը ստացաւ
նաեւ նոյն բանախօսութեան մէկ աւելի ընդլայ-
նուած շարադրութիւնը՝ սխալաւոր ֆրանսե-
լէնով մը եւ մերթ նապաղ ու անյստակ նա-

խաղասութիւններով գրուած, բայց որ կը
բովանդակէ շահեկան մասեր որոնք չկան հո-
մառօտ թարգմանութեան մէջ: Այդ ընդարձակ
շարադրութիւնը բերեալ բնագրին թարգմա-
նութեան առաջին փորձն է՝ ֆրանսերէն լա-
զգիտցող եւ շարադրելու ալ բիշ վարժ բարեկա-
մի մը կողմէ կատարուած, եւ յետոյ ուրիշ
բարեկամ մը, ֆրանսերէնի՝ որոշ չափով՝ ա-
ւելի հմուտ, խմբագրած է վարդապետին գրած
բանախօսութեան ֆրանսերէն յայտն ամփո-
փում մը, զոր վարդապետը կարդացած է Ե-
րաժշտութեան միջազգային Համաժողովին
մէջ: Այդ վերջին համառօտ խմբագրութիւնն
է որ հայերէնի վերածելով կը հրատարակեմ
այստեղ:

Պոլսէն եկած ձեռագիրներուն մէջ կայ նաեւ փրանսերէն քարգմանութիւնը կոմիտաս վարդապետի մէկ ուրիշ բանախօսութեան, զոր նոյնպէս կարդաց 1914ի Համաժողովին մէջ եւ որուն նիւթն է «վարդաբլուր գիւղի գութանի երգ»ին երաժշտական մանրամասն մեկնաբա-

նութիւնը. բայց ատոր բնագիրը վարդապետը արդէն ինքն իսկ ամբողջութեամբ հրատարակած է «Նաւասարդ» գրական Տարեգրքին մէջ որ 1914ին Պոլիս լոյս տեսաւ՝ խմբագրութեամբ Դանիէլ վարուժանի եւ Յ. Ճ. Սիրունիի:

Ա. Զ.

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ԱՌՈԳԱՆՈՒԹԵԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐՈՒՆ ՍԻՍՏԵՄԸ

(LE SYSTÈME DES SIGNES DE PROSODIE DE L'ÉGLISE ARMÉNIENNE)

Քսան տարիէ ի վեր կ'ուսումնասիրեմ հայ եկեղեցւոյ խաղերէ (neumes) սխառմար: Այս աշխատութիւնը շատ լուրջ է եւ շատ դժուար, որովհետեւ նիւթերը բնաւ ուսումնասիրուած չէին դեռ: Պէտք էր թէ՛ փնտռել ու գտնել, թէ՛ օրինակել, թէ՛ ստուգել, թէ՛ բազմաթիւ փորձերով եւ թէ՛ այդ նիւթերէն եզրակացութիւններ հանել:

Իմ աշխատութիւններս եւ եզրակացութիւններս եւ հիմնած եմ միայն այն հայ ձեռագիրներուն վրայ, որ երաժշտական վաւերագրեր կը պարունակեն՝ Թ. դարէն մինչեւ ԺԺ. դար, քանի որ իմ նպատակս էր լուսաբանել խաղերուն անցեալը եւ ներկան՝ իրենց իսկ սեփական միջոցներով:

Հայ եկեղեցւոյ խաղերը կրնան բաժնուիլ երեք դասի, առողանութեան (prosodie) նշաններ, կէտադրութեան նշաններ եւ երգեցողութեան նշաններ:

Այսօր ամփոփ տեսութիւն մը միայն պիտի ներկայացնեմ առաջին մասին, այսինքն հայ եկեղեցւոյ առողանութեան նշաններու սխառմարին վրայ:

Ըստ Գէորգ վարդապետ քերականագէտին, անոնք որ կ'ուզեն առողանութեան արուեստն ուսումնասիրել, պէտք է որ շատ մեծ ճիգ մը յանձն առնեն, որովհետեւ այդ արուեստը շատ նուրբ է, եւ որովհետեւ չկայ կատարեալ արուեստագէտ, եւ ատկից դատ մեր առաջին քե-

րականագէտները կարճ եւ սեղմ՝ թէեւ հօր՝ գրուածքներ միայն թողուցած են, որոնց իմաստը յաճախ տարակուսելի է, որովհետեւ տղաներ շատ աղաւաղած են գրեթէ բոլոր ձեռագիրները: (Ս. Էջմիածին, ձեռագիր թիւ 3917):

Ս. Էջմիածնի թիւ 2181 ձեռագրի մէկ անանուն գրուածքին համեմատ, քերականութեան արուեստը Ե. դարուն Հայաստան մտցրնողներն եղան հայ այբուբէնի մեծ վերանորոգիչ Ս. Մեսրոպի աշակերտները, որոնք են Մովսէս Խորենացի քերթողը, Դաւիթ Անյաղթ Ներդինացի փիլիսոփան, Եղնիկ Կողբացին, Մամբրէ վերծանողը, Ղազար Փարպեցին եւ Եղիշ պատմագիրը: Արդ՝ Ս. Մեսրոպ իր աշակերտները զրկած էր Աթէնք ուր ուսումնասիրեցին փիլիսոփայութիւնը Սոկրատի, Պլատոնի, Արիստոտէլի, Պորփիրի, Հոմերի, Դիոնիսիոսի, ինչպէս եւ բոլոր գիտութիւնը Աթենացոց:

Մեծ ու ճոխ հմտութեամբ զինուած, դարձան Հայաստան եւ բոլորովին սրբազրեցին հայ քերականական արուեստին եղծումները, եղծումներ որ յառաջ կուգային չարափոխումէն բարբառներու, խօսքերու, բառերու, անունի, բայի, մասունք բանիի, տառերու, վանկերու, տաղաչափութեան, չափականութեան (mesure), առողանութեան տասը շեշտերու, եւլն. եւ թարգմանեցին բոլոր գիրքերը յունարէնէ, ա-